

ЦРКВА СВ. НИКОЛЕ У ШУМНИКУ КОД РАШКЕ

Међу мало познатим средњовековним сакралним објектима у долини Ибра налази се црква св. Николе у селу Шумнику код Рашке. Иако занимљива по архитектури и значајна са историјског становишта, као и због чињенице што се на унутрашњим зидним површинама налазе фрагменти живописа, ова црква до сада није била предмет стручне и научне обраде. Карактеристично је да се у стручној литератури само неколико пута спомиње, а да се ни једном приликом не инсистира на њеним историјско-ликовним одлицима.¹ Шта више, у струч. ним прилозима који обрађују суседне сакралне грађевине са сродним архитектонским концептом не наилазимо не само на овакву констатацију коју је логично требало очекивати, већ ни на помен ове цркве.² Једино је В. Петковић у најопштијим и најсажетијим формулацијама указао на истоветност цркве у Шумнику са храмом у Баљевцу.³ Из свега овога произилази да је нашим истраживачима присуство ове богомоље остало готово непознато. Стога се намеће потреба с обзиром на значај овог објекта да се о њему, на основу раоположивих података и прикупљене документације, нешто више каже.⁴

Црква је лоцирана на платоу једног узвишења, удаљеном 700—800 м. изнад каменолома у Шумнику, с десне стране пута

Краљево — Рашка. Доминирајући широм околином, храм односно његове рушевине уочљиве с пута на растојању од близу 1 км. Заклоњен са свих страна бреговима осим са југоисточне, храм мирује у сенци једног великог столетног храста. Црква са порушеним сводом и распуклим зидовима сведок је времена и судбине која је снашла многе наше средњовековне споменике.

Не одликујући се никаквим конкретним подацима који би ближе одредили време њеног настанка у виду сачуваних писаних докумената, богомоља је обвијена тајном своје прошлости. Полазећи од те чињенице принуђени смо да утврдимо шири историјски оквир у којем треба тражити услове њеног настанка и живота.

Село Шумник, иако се не спомиње ни у једном познатом средњовековном извору, свакако је под другим називом улазило у састав жупе Брвеник која се простирала од Брвеника до Сочанице па до самог Раса.⁵

До 1963. године ову област држао је Војислав Војиновић, властелин који је за разлику од низа других велможа остао веран цару Урошу. 15. јула 1363. г. ову жупу добија челник Муса у замену за жупу Звечан коју је држао пре тога.⁶ После његове смрти жупом су господарили његови синови Лазар и Стефан Мусићи. Иначе, Војислав Војиновић је, према вестима из извора, овом жупом владао врло кратко — свега два месеца.⁷ У жупи Брвеник истоимени град имао је изразито значајну стратешку улогу с обзиром на свој положај. Он је до даиас сачуван у незнатним рушевинама.⁸ Област ове жупе са градом пала је под турску власт 1455.⁹

¹ В. Петковић, Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа, Београд 1950. 220 и Р. Станић, Непознате цркве у околини Рашке, Саопштења Републичког завода за заштиту споменика културе, Београд 1969, VIII, 213.

² А. Дероко, Црква св. Николе код Баљевца, Старинар, III серија, књига седма, Београд 1932, 36—39 и Ђ. Бошковић, Белешке с путовања, III Ибарска клисура, Брвеник, Старинар, VIII—IX, Београд 1933—1934, 285—286 и В. Петковић, Н. дело, 213 и 214.

³ Н. дело, 220.

⁴ Занимљиво је да ни у етнографскогеографским студијама посвећеним овим крајевима црква у Шумнику није нашла своје место, што је, уосталом, случај и са другим споменицима. Упореди: Р. Илић, Ибар, Насеља српских земаља, III, Београд 1905.

⁵ А. Соловјев, Једна српска жупа за време царства, Гласник скопског научног друштва, књ. III, Скопље 1928 25—42.

⁶ А. Соловјев, Н. дело, 28.

⁷ В. Петковић, Старинар, II, Београд 1925, 28.

⁸ А. Дероко; Средњовековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији, Београд 1950, 110.

⁹ К. Лиречек, Историја Срба, Београд 1952, I, 382.

1. Шумник, код Рашке, црква св. Николе, општи изглед, XIII век

1. Šumnik, près de Raška, église de st. Nicolas, aspect général, XIIIème siècle

Пре настанка жупе Брвеник, област у којој се налази Шумник¹⁰ приладала је средишном делу средњовековне Рашке. Налазећи се непосредно уз Ибар, најважнијем речном сливу Рашке, Шумник је уз остала села ове области представљао територију која је била поприште многих значајнијих историјских збивања. Нажалост, нису сачувани никакви одређени подаци који би нешто ближе говорили о овом крају. Да је ово подручје било у склопу особито значајних и интензивних културноисторијских струјања сведочи нам присуство тако маркантних и изразито вредних сведочанстава о тим токовима као што су: стара и нова Павлица, манастир Градац, црква св. Николе у Канчулићу, цркве у Баљевцу и Брвенику, град Брвеник и низ других непознатих и мање познатих културних творевина, међу којима црква св. Николе у Шумнику, несумњиво, заузима истакнуто место.

Наглашено је већ да у рушевини ове цркве нисмо нашли никакве писане податке (у виду натписа или записа) који би ближе говорили о постанку ове ботомоље. Чињеница да се Шумник не спомиње у старијим из-

ворима и да о самој цркви немамо никаквих вести у протеклим вековима, још више отежава проблем њеног настанка. Остаје нам једино да на основу стилских анализа архитектонске концепције и остатака фресака учинимо покушај њеног датовања. Али, најпре да се позабавимо архитектонским и техничким описом споменика.

Основа храма има правоугаони облик базиликалног решења. На источној страни је олтарска апсида која је и споља и изнутра у облику полукрута. У простору проскомидије налазе се две нише: једна на источном зиду, која је знатно већа, и друга на северном. Ђаконикон је, такође, решен присуством веће полукружне нише на источном зиду овог простора. Грађевина је била засведена полуобличастим сводом који у централном делу ојачавају два лука, ослоњена на масивне пиластре са профилисаним капителима. Мишљење да је црква имала кубе, као што је то према тврђењу А. Дерока био случај са црквом св. Николе у Баљевцу,¹¹ с којом овај храм по основи има највише сродности,¹² не може се прихватити, јер сачувани конструктивни делови објекта недвосмислено упућују на констатацију да се над централним делом уздизао само полуобличасти свод који је подупрт ојачавајућим луцима, ношеним пиластрима. То се најбоље може видети на основу сачуваног лука у дужини од преко једног метра који се ослања на североисточном пиластру, као и на основу очуваних делова свода у централном делу грађевине. Апсида је засведена полукалотом. Северни и јужни зид цркве са спољне стране оживљени су са по једном великом плитком слепом полукружном аркадом, чије су ивице изведене тесаним блоковима сиге. На западном зиду, изнад врата, на спољној страни, уочљиви су трагови лунете, у којој је, вероватно, била представа патрона храма — св. Николе. У унутрашњост цркве светлост је продирала кроз четири прозора, који су постављени на сваком зиду по један. Монофорни прозори на бочним зидовима обрађени су на следећи начин: спољни делови прозорских оквира (лучни натпрозорник и допрозорници) изведени су од камена пешчара, а унутрашњи од тесане сиге и делимично од пешча-

¹⁰ По казивању старијих људи овог краја село Шумник је добило назив по томе што је ово село и његова шира околина било обрасло високом и густом шумом, која је, наводно, посечена још за време Турака

¹¹ Црква св. Николе код Баљевца. Стари нар, IV серија, књ. седма, Београд 1932, 37 и Монуменална и декоративна архитектура у средњовековној Србији, Београд 1953, 85 и 113.

¹² На то је указао В. Петковић, види Преглед ..., Београд 1950, 220.

ра.¹³ Оба прозора делују доста рустично. Њихов отвор обликован је на типичан романски начин, али без икаквих пластичних претензија. Источни и западни прозор нису сачувани, јер су делови зидова, где се они налазе, делимично порушени. Судаће по величини отвора које су ови прозори захватили, може се, с доста сигурности, предпоставити да су и један и други прозор били у облику бифоре.¹⁴ Нису сачувани делови ових прозора, мада се, вероватно, налазе у рушевинама грађевине. На основу њих би се могао установити материјал од којег су израђени као и њихов облик. У цркву се улазило кроз једина врата која се налазе на западној страни.

Црква је грађевина средњих димензија. Подужни брод храма има ширину нешто мање од 5 м., а дужину око 7,5 м. Дебљина зидова износи од 75 до 100 см. Црква нема нартекс.

Зидање објекта изведено је са неколико врста камена. На угловима су уграђени притесани блокови жутог и сивог пешчара, а споља на лицу употребљен је ломљени жути "пешчар и љубичасти туф. Местимично је уграђен по који комад белих мермерних плоча, које по облику и димензијама указују на могућност да су предходно биле надгробне плоче. Подпрозорници прозора на бочним зидовима, на пример, израђени су од мермерних плоча. Унутрашње лице зида обрађено је на исти начин као и спољно. Зидање је извођено скоро без хоризонталних редова, или са њима који су врло неправилни, без нарочитог система, спонтано и прилично немарно. Унутрашњост зида је „трпанац“ од ломљеног камена различите врсте, при чему је употребљено доста малтера од негашеног креча. Лице зида и веза са његовим језгром као и веза између појединих редова, односно блокова, иије, ипак најсолидније остварено, али то није проузроковало обрушавање цркве када је свод пао. Дебљина зидова, која је знатна, утицала је да се исти сачувају. Велике пукотине, нарочито на западном зиду, настале као последица изласка бочних зидова из вертикале, појавиле су се у тренутку рушења свода, до којег је дошло или само од себе или утицајем механичких сила. Нема

2. Шумник, код Рашке, црква св. Николе, изглед са југоисточне стране, XIII век
2. Šumnik, près de Raška, église de st. Nicolas, aspect du côté sudest, XIIIème siècle

никаких података о томе када је свод порушен.¹⁵ Свод као и ојачавајући луци зидани су од сиге. Исти случај је и са полукалотом апсиде. Пиластри који носе сводне луке грађени су од пешчара, а капители су изведени од исте врсте камена.

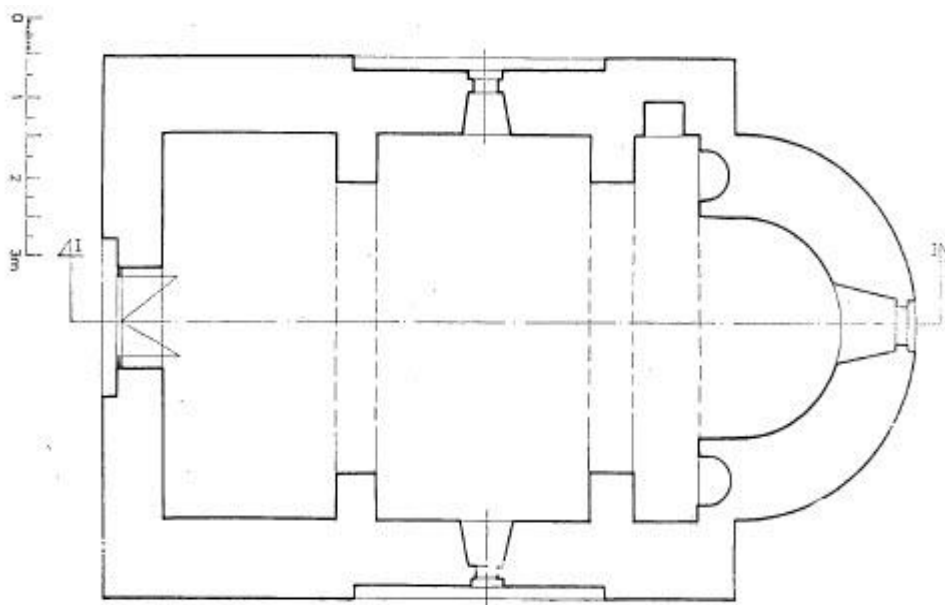
Што се тиче технике грађења, нису без значаја подаци о употреби дрвених греда — сантрача који су служили за повезивање зидова. Ове греде постављене су на северном, јужном и западном зиду и то у два нивоа. Први ред греда постављен је преко темеља, а други на висини врата. Исто тако, не мању пажњу привлаче шупљине сачуване у знатном броју у свим зидовима грађевине у које су улазили делови скеле приликом градње цркве. Оне и њихов распоред могу да нам послуже као видљив и аутентичан податак о начину грађења наших средњовековних неимара.

Насупрот томе што су нам сачувани подаци о висини западног калканског зида, немамо елемената да утврдимо облик и врсту материјала од којег је изведен кровни венац цркве. Несумњиво је да би истраживачки радови дали, поред низа других резултата, и податке о кровном венцу као и о томе с каквим је кровним покривачем био

¹³ На сличан начин обрађени су прозори на цркви св. Николе у Палежу код Студенице на којој по пројекту арх. Ј. Нешковића Завод из Краљева изводи рестаураторске радове.

¹⁴ Карактеристичан храм по присуству ис точне и западне бифоре јесте црква св. Ни коле код Ушћа. Упореди: Ј. Nešković, *Obnova crkve sv. Nikole kod Ušća*, Zbornik za zašti tu spomenika kulture, XIX, Beograd 1968, 96.

¹⁵ Најстарији људи овог краја у свом најранијем сећању понели су изглед цркве који је подударан са данашњим стањем. Њихови делови и прадедови у приповедањима о цркви оставили су у наслеђе податке о истоветности ондашњег са садашњим обрушеним изгледом богомоље,

3. Шумник, код Рашке, црква св. Николе, основа XIII век

3. Šumnik, près de Raška, église de st. Nicolas, la base, XIIIème siècle

заштићен свод цркве. Остаци камених плоча могу да упуте на могућност да је овакав материјал био употребљен за кровни покривач, уколико није била у питању ћерамида архаичних облика, чији су остаци такође видљиви у рушевинама.

Лишени смо сазнања о томе какви су темељи грађавине. Оправдано је сумњати у њихову солидност, јер у противном тешко је наћи разлог због којег је дошло до обрушавања свода и до распрелина зидова, осим ако до разарања није дошло дејством физичких утицаја. Није тешко утврдити од каквог је материјала рађен под цркве, јер су за то сачувани подаци: видљиво је, наиме, да је унутрашњост цркве поплочана каменим плочама неправилног облика. Под је добрим делом очуван. Рађен је од гранитних плоча које су местимично масивне и у добром стању.

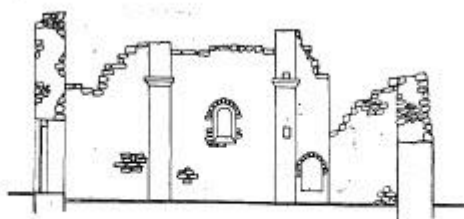
Чињеница да су спољне површине зидова огољене утицајем атмосферелија може да доведе до заблуде да фасаде грађевине никада нису биле прекривене малтерним слојем. Међутим, сачувани остаци на северном зиду и местимично на површинама осталих зидова, сведоче о томе да су све спољне зидне површине биле омалтерисане. Приликом грађења цркве приметно је да су мајстори грубо и немарно дерсовали спојнице, што би у одсуству других података могло да доведе до претпоставке да су на тај начин спољне зидне површине биле презентоване. Непобитно је, међутим, да су фа-

саде биле прекривене малтерном облогом, од које су до данас сачувани само фрагменти.

По својим грађевинским квалитетима црква у Шумнику спада међу сасвим просечна здања, доста несолидно зидана, али ипак смишљена и доследна у погледу одређених стилских схватања и времена у коме је настала. Она никако није пример репрезентативније грађевине и не може бити говора о томе да је владарска задужбина. Шта више, рекло би се да је грађена средствима неког властелина скромнијих материјалних могућности и мањег друштвеног угледа. Наравно, све предоставке око утврђивања ктитора овог храма сводиле би се на чиста нагађања, јер не располажемо ни са каквим ближим подацима.

Нема много двоумљења у погледу оквирног датовања споменика. Несумњиво је да црква потиче из Средњег века. Ни у ком случају не долази у обзир претпоставка о могућностима њеног настанка у тз. турском периоду. За ово постоји више разлога, од којих ћемо најважније изнети.

Својом архитектонском концепцијом упрошћеног решења рашког типа црква у Шумнику је врло блиска старијим сакралним грађевинама, о чијем времену настанка има непосредних и посредних података. С обзиром на присуство arkada на бочним фасадама цркве, она је, по тој особености, јако блиска са следећим храмовима:

4. Шумник, код Рашке, црква св. Николе, по-
дужни пресек, XIII век

4. Šumnik, près de Raška, église de st. Nicolas,
coupe longitudinale, XIIIème siècle

св. Петар у Приком од Омиша,¹⁶ св. Лука у Котору,¹⁷ св. Богородица „Калођете“ у Котору,¹⁸ црква под градом Дањом код Скадра.¹⁹ Ова последња грађевина, без arkada на апсиди, најсроднија је са нашом црквом. Кад се овим наводима дода чињеница да црква св. Николе у Баљевцу, непосредни сусед шумничком храму, такође има фасаде, оживљене слепим arkadaма, и да је по основи веома слична цркви у Шумнику, онда се, свакако, из свега овога могу извући неки интересантни и значајни закључци који ће несумњиво да унесу више светла у проблем настанка односно датовања овог споменика.²⁰ Разматрајући архитектонске карактеристике баљевачке цркве, А. Дероко је јасно указао на приморско порекло слепих arkada на спољним зидовима грађевине,²¹ што се из установљених и напред наведених аналогија може потврдити.

Сви ови храмови који и по основи и по карактеристичним детаљима имају евидентне сличности са Шумником настале су у периоду од XI до XIII века. Покушавајући да одреди време у коме је саграђена црква у Ваљевцу, А. Дероко је навео две могућности: једна је да је ова црква подигнута у време када и Богородичина црква у Студеници, а друга када је настао манастир Сопоњани или Градац. Он се, ипак, опредељује за студеничко време „због поменутих

старијих приморских одлика“²² Нема разлога, чини нам се, да треба грађење шумничког храма, иначе рустичније грађевине, која има највише узajамних веза са баљевачким, стваљвати ван свих временских оквира: крај XII до друге половине XIII века, Значајно је при том истаћи да основа наше грађевине подсећа и на архитектонска решења цркве св. Ђорђа у Мужибима на доњем Лиму,²³ Тршке цркве код Жагубице,²⁴ као и још неколико грађевина за које се зна да су подигнуте у периоду XII—XIV век.²⁵ Имајући у виду читав низ грађевина црквене архитектуре насталих у периоду XII—XIV век које се одликују оваквим архитектонским решењем, може се још једном подвући чињеница да је кроз читав српски средњи век у сакралном градитељству овај тип био омиљен и често усвајан и примењиван. Нарочито је то био случај са објектима у XIII веку. Полазећи од тога, а не губећи из вида још неке моменте који се везују за приморска својства типична код ове грађевине, не може се много погрешити ако се црква св. Николе у Шумнику датије у период друге половине XIII века. То је време када се у нашој монументалној архитектури поред репрезентативних владарских задужбина са израженим пластичним и декоративним амбицијама, појављује већи број мањих и скромнијих црквених грађевина, чији су ктитори били властелини, дворјани или представници племства са мањим економским моћима и друштвеном улогом. Типичан представник таквих наших здања јесте, управо, шумничка црква.

¹⁶ М. Васић, Архитектура и скулптура у Далмацији од почетка IX до почетка XV века, Београд 1922, 4.

¹⁷ М. Васић, Н. дело, 36; А. Дероко, Мону-
ментална и декоративна архитектура у средњовековној
Србији, Београд 1953, 48.

¹⁸ А. Дероко, Н. дело, 48.

¹⁹ А. Дероко, Н. дело, 46.

²⁰ Рушевине непроучене и непубликоване
цркве која се налази у варошици Рудник са
добро очуваном северним зидом такође се одликује
присуством по једне следе arcade на
бочним зидовима.

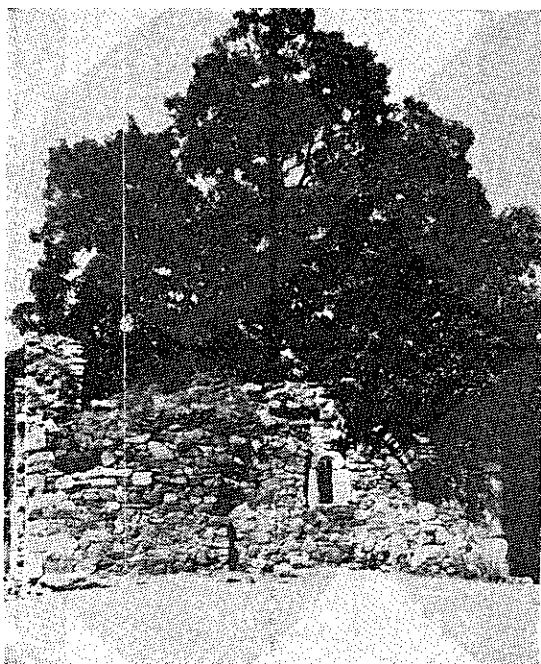
²¹ А. Дероко, Црква св. Николе код Баљевца, Старинар,
III серија, књ. седма, Београд
1932, 37.

²² Н. дело, 39.

²³ В. Петковић, Н. дело, 966.

²⁴ В. Петковић, Н. дело, 1203.

²⁵ У ову групу грађевина са извесним одступањима
могу се убројати: св. Николе у Студеници, св. Никола у
Брвенику, црква у Ђ.
Ступовима код Иванграда, Бела црква у Карану, црква св.
Ђорђа у Речанима, црква манастира Матке. Све ове цркве
осим Никољаче у Студеници имале су или имају кубе.

5. Шумник, код Рашке, црква св. Николе, изглед јужне фасаде, XIII век

5. Šumnik, près de Raška, église de st. Nicolas, aspect de la façade sud, XIIIème siècle

6. Шумник, код Рашке, црква св. Николе, изглед западне фасаде, XIII век

6. Šumnik, près de Raška, église de st. Nicolas, aspect de la façade occidentale, XIIIème siècle

Истакнуте одлике приморског градитељства које се срећу на овој цркви (слепе аркаде на фасадама, архитектонски концепт,

начин зидања и малтерисање спољних зидних површина)²⁶ наводе нас односно подсећају на историјске прилике и чињенице које на изванредан начин обележавају самосвојност ове области, а посебно жупе Брвеник, у чијем је саставу био Шумник. Познато је да су се ови крајеви у Средњем веку одликовали рудним богатством и да је рударење било јако развијено у XIII и XIV веку.²⁷ Често се од стране истраживача указивало на постојање већег рударског насеља Плана недалеко од Брвеника,²⁸ у којој се помиње дубровачка колонија. Најзад, у подграју града Брвеника где је било врло развијено насеље, а у непосредној близини Шумника, већ 1280. године били су настањени Дубровчани и Которани који су се бавили трговином.²⁹ Неколико деценија касније, један Которанин, зна се, продао је једном свом земљаку кућу у Брвенику за 110 перпера.³⁰ Врло су занимљиве вести о томе да се у Брвенику налазила католичка црква посвећена св. Трифуну заштитнику града Котора,³¹ која се до данас није могла убицирати.³² Из изнетих података могу се сагледати живе и интензивне везе које су постојале између овог подручја и Приморја као, уосталом, и између тадашње читаве Србије и Приморја. Приморска градитељска обележја која су за многе наше средњовековне споменике не само типична, већ представљају једну од најзначајнијих компоненти у овој врсти стваралаштва,³³ дошла су до изражаја на црквама у Баљевцу³⁴ и

²⁶ А. Дероко ову последњу одлику убраја у изразиту карактеристику приморског начина грађења. Види: А. Дероко, Н. дело, 39.

²⁷ К. Јиречек, Трговачки путеви и рудници у Србији и Босни у Средњем вијеку, Зборник Константина Јиречека, I, Београд 1959, 267.

²⁸ К. Јиречек, Н. дело, 257 и 266.

²⁹ Г. Чremoшник, Канцеларијски и нотар ски списи (1278—1301), 1932, 31.

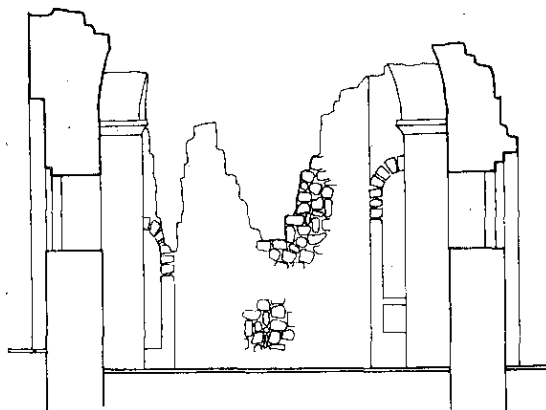
³⁰ А. Mayer, Monumenta Catarensia, I, 1951, 415.

³¹ К. Јиречек, Н. дело, 267; М. Динић. Југозападна Србија у Средњем веку, Зборник Филозофског факултета XI—1, Споменица Јорја Тадића, Београд 1970, 241.

³² Иако је извршено рекогносцирање овог подручја од стране стручних екипа Завода за заштиту споменика културе из Краљева, нису уопште откривени остаци ове грађевине нити су у традицији народа сачувана сећања на ову богомољу, односно њено место.

³³ О овом питању успешно је расправљао В. Ј. Ђурић, Дубровачки градитељи у Србији средњег века, Зборник за ликовне уметности 3, Нови Сад 1967, 87—106., где се налази сва значајнија литература.

³⁴ Произвољном и неспретном обновом 1936. г. ова црква је у знатној мери изгубила своја првобитна архитектонска својства, тако да се њене аутентичне карактеристике могу видети из већ цитираног чланка А. Дерока,

7. Шумник, код Рашке, црква св. Николе, попречни пресек, XIII век

7. Šumnik, près de Raška, église de st. Nicolas, coupe transversale, XIIIème siècle

Шумнику у једном врло непосредном виду који може да се веже за директно учешће Приморца у градњи ових објеката. Одсуство било каквих података о настанку обеју цркава не може ипак да доведе до забуне кад је у питању утврђивање и одређивање неимарских особености код ових грађевина. Помисао да је шумничку цркву градио мајстор из Приморја (Которанин или Дубровчанин — највероватније) сасвим је близу истине кад се имају у виду већ познати оловрсни аганжмани у историји српске средњовековне архитектуре³⁵ и присуство дубровачких и которских колонија, односно насеобина у непосредној близини Шумника. Његови помоћници свакако су били локални мајстори где зидарске традиције сигурно нису без континуитета, с обзиром да су у овом крају саграђене веома бројне цркве у различитим временским периодима.

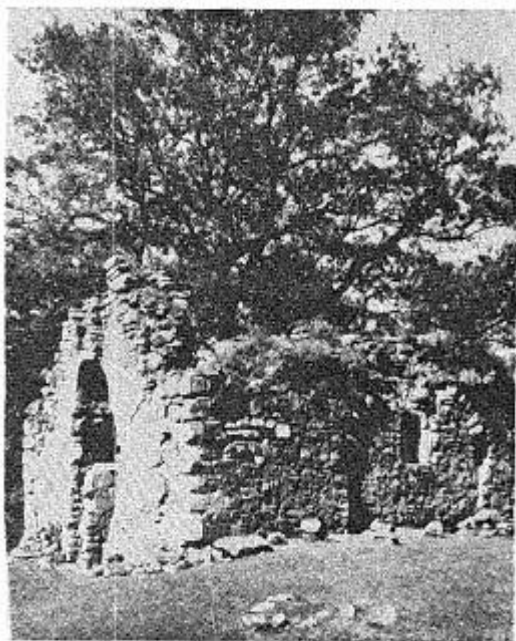
Колико год се шумнички храм као архитектонско остварење ипак не може сматрати особито значајним, односно квалитетним здањем, толико се његов живопис, судећи по бледим и јако истрвеним фрагментима, мора квалификовати вредним и врло солидним уметничким наслеђем. Он као такав веома доприноси споменичкој интегралности овог објекта. Огромна је штета што су фреске настрадале. Очуване су у тако незнатној мери и у толико тешком стању да се из те болне чињенице може једино извући закључак да је црква веома давно порушена и да су зидне декорације биле готово вековима изложене најсуровијим ћу-

дима времена, а вероватно и страдањима, проузрокованим утицајем човековог примитивизма и зловољности.

Све унутрашње зидне површине храма биле су декорисане, што сведоче местимични остаци фрескомалтера. Није уопште могуће установити тематски распоред фресака, а још мање било шта рећи о иконографским особеностима овог сликарског ансамбла, јер је живопис делимично очуван само на западном зиду, док је на свим осталим површинама, па чак и у заклоњенијим просторима, као што су проскомидија и ђаконикон, уништен. Остаци фреско малтера са бојеним пигментом, наравно, ништа нам ближе не казују. Од свих сцена које су биле заступљене у декоративном систему храма (поред великих празника највероватније да је био насликан циклус из живота св. Николе — патрона храма, као што је то био случај са црквом у Баљевцу),³⁶ очувана је, у готово незнатном обиму, композиција „Успења св. Богородице“. Као што је то уобичајено, она се налази на западном зиду, изнад улазних врата. Видљиве су само бледе контуре неколико личности и ништа више. Практично, ова сцена је потпуно уништена, тако да је немогуће било шта о њој рећи. Ипак, очуван угребан цртеж личности указује на закључак да је у питању мајстор који спада у групу способних и даровитих зографа који је своја уметничка схватања однеговао на традицијама изразитог квалитета византијског зид-

³⁵ Ј. Нешковић, Црква манастира Давидовице на Лиму, Саопштења Републичког завода за заштиту споменика културе, IV, Београд 1961, и Р. Ковијанић, Вита Которанин неимар Дечана, Београд MСMLXJJ.

³⁶ Живопис у овој цркви није проучен нити публикован, мада је Завод из Краљева извршио његову санацију и делимичну конзервацију. Аутор ових редова налази се у фази изучавања баљевачких фресака чије ће резултате свакако ускоро објавити.

8. Шумник, код Рашке, црква св. Николе, изглед са југозападне стране, XIII век
8. Šumnik, près de Raška, église de st. Nicolas, aspect du côté sud —ouest, XIIIème siècle

9. Шумник, код Рашке, црква св. Николе, детаљ прозора на јужној фасади, XIII век
9. Šumnik, près de Raška, église de st. Nicolas, détail de la fenêtre sur la façade sud, XIIIème siècle

ног сликарства. Очито је да су у соклу били насликани орнаменти неутврђеног облика, пото су присутни трагови неухватљивих декоративних форми. У првој зони, изнад сокла, на истом зиду, северно и јужно од врата, биле су приказане по две стојеће фигуре у природној величини. На површини јужно од врата представљени су, по својој прилици, цар Константин и царица Јелена, а на северној површини фигуре двају непознатих светитеља — можда св. Симеона и св. Саве. Обе ове представе су скоро потпуно уништене, Ниједна сигнатура није очувана. Сачувани су делови ореола и рамена светитеља. На основу очуваних сликаних површина заиста се не могу извршити никакве поузданије ликовне анализе. То, наравно, не значи да се на бази видљивих пиктуралних квалитета и колористичких вредности као и цртачких елитних својстава не може донети суд о изразитим уметничким обележјима ово живописа. Доминантни окер и зелени тонови ових фресака, једино очувани акорди у њиховој колористичкој скали, говоре нам, у оскудици других елемената, о једном сликарском остварењу за чијим губицима можемо само да жалимо. А баш ови тонови као да оглашавају усахле и неповратно нестале вредности шумничког живописа, које неодољиво подсећају на сликарство баљевачке цркве.

Уместо закључка може се рећи да је црква св. Николе у Шумнику, као остварење са очигледним приморским утицајима, значајан представник ове стилске варијанте наше сакралне архитектуре XIII века. То што немамо могућности, у одсуству неопходних података, да прецизније одредимо време њеног настанка, име ктитора и друге важније појединости, везане за њену прошлост, ниуколико не умањује вредност и значај овог споменика.³⁷ Настрадали живопис, истинског уметничког квалитета, остаје као сведочанство о ненадокнадивом губитку једне вредности, која је овом споменику давала посебно значење.

Радомир Станић

³⁷ Његово тешко стање ускоро ће се санирати конзерваторско-реставраторским захватима које ће извести Завод из Краљева на основу елабората дипл. инг. арх. Слободана Ђорђевића и инг. арх. Марије Домазет, чији су цртежи коришћени у овом чланку, на чему јој се љубазно захваљујем.

L'ÉGLISE DE ST. NICOLAS A ŠUMNIK

Entre les nombreux et importants monuments qui sont érigés dans la vallée de la rivière Ibra, se trouve l'église St. Nicolas, dans le village de Šumnik près de Raške, qui est restée presque entièrement inconnue à nos chercheurs.

L'église est un bâtiment de dimensions moyennes avec une base de nef unique de solution basilicaine, du type de Raška simplifié. Bien qu'elle soit en partie en ruines, sur base des indications conservées, on peut confirmer sa solution constructive: est construite en demies arcades qui sont renforcées par deux arcs portant quatre pilastres avec des chapiteaux profilés. L'abside est voûtée en demicalotte. A l'intérieur du temple, la lumière pénétrait à travers quatre fenêtres: une sur chaque mur, desquelles sont seules conservées celles qui sont sur les murs latéraux. Les fenêtres de l'abside est, et du mur de l'ouest, audessus de la porte, ont été, il paraît en forme de »bifore« la façon de construire l'église la présence d'arcades aveugles qui donnaient de la vie à la façade des murs latéraux et d'autres particularités nous dé-

montrent que le temple a été construit sur le modèle de quelque lieu sacré de la côte au point de vue architecture. La base de cette église rappelle la base de l'église St. Nicolas a Baljevac, St. Luc à Kotor, l'église de la SainteVierge »Kaledjete«, à Kotor, St. Nicolas à Brvenik, St. Georges à Mažicima sur Lim et encore quelques bâtiments qui ont été élevés durant la période allant du XII—XIIIème siècle. A juger d'après tout cela, ce temple forestier a été construit pendant la seconde moitié du XIIIème siècle. Il n'est pas connu qui en a été le fondateur, mais on suppose que c'est un des grands propriétaires terriens serbes, qui avait de modestes moyens matériels et de petites ambitions constructives.

Des fragments de fresques sont conservés sur le mur de l'ouest et ils démontrent le fait que les décorations murales très ruinées et presque complètement détruites, sont le travail d'un peintre très solide, dont le nom est inconnu. Cette peinture rappelle la peinture de l'église St. Nicolas à Baljevac qui n'a pas encore été examinée.

Radomir Stanić

